

Finančna pismenost med slovenskimi študenti: vpliv družine, izobrazbe in vrstnikov

Anamarija Cijan¹, Lea Jenič², Amadeja Lamovšek³, Ema Leskovšek⁴, Jakob Stemberger⁵

¹e-pošta: am.cijan@gmail.com

²e-pošta: leja.jenic@gmail.com

³e-pošta: amadeja.lamovsek@gmail.com

⁴e-pošta: ema.leskovsek.96@gmail.com

⁵e-pošta: stemberger.jakob@gmail.com

Povzetek

V sodobnem času postajajo finančni trgi čedalje bolj kompleksni in težje razumljivi, hkrati smo ljudje enako odgovorni za svoje premoženje kot v preteklosti. Finančna pismenost posledično pridobiva na pomenu, saj nam omogoča, da pametno ravnamo s svojimi financami. Glavni cilj prispevka je ugotoviti, kako ključni agenti socializacije – družina, vrstniki in izobrazba – vplivajo na finančno pismenost in kako finančna pismenost vpliva na ravnanje s financami. V raziskavi je sodelovalo 120 študentov z različnih fakultet. Ugotovili smo, da starši s tem, ko otroke vključujejo v finančne odločitve, lahko negativno vplivajo na finančno pismenost otrok, torej starši so lahko slab vzor ali pa jih otroci ne upoštevajo. Raziskava je pokazala negativen vpliv vrstnikov na finančno pismenost in finančno vedenje posameznika. Ugotovili smo tudi, da izobrazba in finančna pismenost ne vplivata na posameznikovo ravnanje s financami. Članek ima velik pomen predvsem na področju finančnega managementa, saj v njem razkrivamo, da je finančna pismenost med študenti še vedno na nizkem nivoju in hkrati spodbujamo k razvijanju znanja študentov na področju financ. S praktičnim in teoretičnim izobraževanjem bi študentje namreč bolje ravnali s financami in na tak način tudi prispevali k izboljšanju finančnega stanja družbe nasploh.

Ključne besede: finančna pismenost, družina, vrstniki, izobrazba, ravnanje s financami

1 Uvod

Finančni trgi v zadnjih letih postajajo čedalje bolj kompleksni in s tem tudi čedalje zahtevnejši za razumevanje (De Bassa Scheresberg, 2013). Čeprav bi si potemtakem lahko mislili, da se ljudje več izobražujejo o tej tematiki, študije žal kažejo, da finančna pismenost med mladimi postaja čedalje večja težava (Smyczek & Justyna, 2015). Sam pojem razumemo kot nekakšno znanje o osnovnih ekonomskih in finančnih konceptih, ki ga moramo znati praktično uporabiti pri ravnanju s financami v vsakdanjem življenju (Hung, Parker, & Yoong, 2009). Bolj ko je posameznik finančno pismen, bolj sofisticirane in kompetentne so njegove finančne odločitve (Moore, 2003).

V študiji bomo preverjali **finančno pismenost med študenti** in dejavnike, ki vplivajo na to. Pri izboru dejavnikov, ki vplivajo na finančno pismenost študentov, smo sledili teoriji socializacije. Posamezniki so pri socializaciji v stiku z različnimi ljudmi, ki jih imenujemo agenti socializacije. Agenti socializacije so na primer družina, vrstniki, cerkev, šola, delovne skupine ipd. Ti vplivajo na posameznikove nakupovalne navade, finančno vedenje in njegovo ravnanje z denarjem (Bindah & Othman, 2011). Cude et al. (2006) so ugotovili, da na finančne odločitve mladih najbolj vplivata oba starša, nato samo mama in samo oče, potem brat/sestra, sledijo pa drugi družinski člani (npr. babica in dedek). Kot so ugotovili avtorji, je nekaj študentov menilo, da so na njihovo finančno pismenost vplivali njihovi partnerji, cerkev, učitelji in študij

(Cude et al., 2006). Raziskave hkrati kažejo, da tudi stopnja izobrazbe vpliva na finančno pismenost – ljudje z višjo izobrazbo so finančno bolj pismeni, medtem ko rasa, nacionalnost in prihodki niso pokazali značilnega vpliva (Chen & Volpe, 1998). Lusardi in Curto (2009) sta v svoji študiji potrdila vpliv vrstnikov na finančne odločitve mladih, in ta naj bi se z leti povečeval. Zato se bomo v članku osredinili predvsem na tri pomembne potencialne dejavnike, ki vplivajo na finančno pismenost, in sicer na: **družino, izobrazbo in vrstnike**. V članku bomo proučevali tudi vpliv finančne pismenosti na ravnanje s financami. Raziskave namreč kažejo, da se tisti, ki so finančno bolj pismeni, manj nagibajo h kreditiranju z visokimi obrestmi in bolj verjetno varčujejo za pokojnino ter imajo prihranke za morebitno krizo (De Bassa Scheresberg, 2013).

O finančni pismenosti med mladimi je bilo v tujini narejenih že precej raziskav, v Sloveniji pa tovrstnih raziskav (še) ni mogoče zaslediti. Posledično bomo zastavljene hipoteze preverjali na vzorcu slovenskih študentov. Preverili bomo, koliko so finančno pismeni slovenski študenti in ali nanje vplivajo enaki dejavniki kot drugod po svetu.

Namen prispevka je pripomoči k razumevanju finančne pismenosti in dejavnikov, ki vplivajo nanjo. Ugotoviti želimo ali so trenutne prakse finančnega managementa med študenti domače države dobre ali slabe. Tuje, že preverjene študije bomo aplicirali na slovenske študente in ugotovili, kako posamezni dejavniki vplivajo nanje. Kot je bilo omenjeno, bomo preverjali naslednje štiri hipoteze:

H1: Družina vpliva na finančno pismenost.

H2: Izobrazba vpliva na finančno pismenost.

H3: Vrstniki vplivajo na finančno pismenost.

H4: Finančna pismenost vpliva na ravnanje s financami.

Cilj prispevka je ugotoviti, kako družina, vrstniki in izobrazba vplivajo na finančno pismenost in kako le-ta vpliva na ravnanje z osebnimi financami. Dejstvo je, da se je treba zavedati pomena finančne pismenosti in kompleksnosti finančnih trgov, saj lahko le tako pametno ravnamo s financami. Posamezniki z nizko stopnjo finančne pismenosti namreč ne razumejo finančnih storitev, ki so jim na voljo, zato se velikokrat napačno odločajo in si s tem močno poslabšajo svoj finančni položaj (Smyczek & Justyna, 2015). Tovrstno raziskovanje je pomembno tako **zaradi teoretičnih kot praktičnih prispevkov**. Finančne ustanove svojim strankam namreč ponujajo nešteto različnih produktov in storitev, ki so po navadi dokaj nove, neraziskane in precej kompleksne za razumevanje.

Investiranje se je razširilo na mednarodno raven, prav tako je na trgu čedalje večji razpon izbiranja med sredstvi, vrstami investiranja in najrazličnejšimi ponudbami kreditov. V sodobnem času je pomembno zavedati se, da je posameznik precej **bolj odgovoren za svoje premoženje, kot je bil v preteklosti** (De Bassa Scheresberg, 2013). Posamezniki se morajo sami odločati, kaj bodo storili s svojim premoženjem.

Finančna pismenost je pomembna tako za povprečne posameznike kot za tiste, ki so bolj nagnjeni k tveganju in se odločajo med najrazličnejšimi izbirami, kot so investicija v delnice, investicija v obveznice, naložba v digitalne valute, imenovane kriptovalute (kot so na primer bitcoin, liteco in Quark), naložba v nepremičnine itd. Vsaka odločitev pomeni različno tveganje in s tem tudi različno donosnost. Tveganje in donosnost sta premo sorazmerna, kajti večje tveganje hkrati daje možnost večjega zaslužka (Štamulak, 2017). Vsak posameznik se prej ali slej znajde v položaju, ko mora sprejemati odločitve o svojih financah na dnevni ravni. Po navadi gre predvsem za odločitve o tem, kje oziroma kako namensko varčevati (npr. za avto ali stanovanje), ali naj se odločijo za pokojninsko varčevanje, kje se najbolj splača najeti kredit oziroma kje se najbolj splača zadolžiti. Takrat se ljudje srečujejo s finančnimi izrazi in definicijami, zato je pomembno, da jim te niso tuje. Pametno ravnanje z denarjem nam namreč prinese občutek nadzora in varnosti, poleg tega pa nam omogoči boljši finančni položaj. Z raziskavo bomo preverili, ali je finančna pismenost mladih na zadovoljivi ravni in ali bi bilo morda smiselno zasnovati nov zakon, ki bi v šolski sistem uvedel poučevanje mladih o financah že od mladih nog. Članek je torej ključnega pomena za nadaljnji razvoj finančnega managementa med mladimi, saj bi na tak način prispevali k izboljšanju finančnega stanja družbe nasploh.

2 Teoretično ozadje in hipoteze

2.1 Finančna pismenost

Finančna pismenost je kompleksen pojem, ki si ga vsakdo predstavlja nekoliko drugače. Tudi v znanstveni literaturi avtorji navajajo različne opredelitve. Lusardijeva in Mitchellova (2007) finančno pismenost opredeljujeta kot poznavanje osnovnih ekonomskih konceptov, ki so pomembni pri varčevanju in investicijskih odločitvah. Hilgert, Hogarth in Bevery (2003) pojem opredeljujejo zelo splošno, in sicer kot finančno znanje. Mandell

(2007) na drugi strani opisuje finančno pismenost kot zmožnost ocenjevanja novih in kompleksnih finančnih instrumentov v praksi na podlagi premišljene odločitve glede na uporabnost in dolgoročno najboljši donos instrumentov.

Čeprav vsak avtor navaja svojo opredelitev, pa imajo vse definicije določene skupne značilnosti (Lusardi in Mitchell, 2007, Hilgert Hogarth in Bevery, 2003 in Mandell, 2007). Finančna pismenost je, če povzamemo, znanje o finančnih instrumentih in finančnih pojmih ter implementacija le-teh v realnem življenju. Posameznik, ki je finančno pismen, je sposoben brati, analizirati in razpravljati o informacijah, ki se tičejo osebnih financ, ter ustrezno ravnati z njimi (Vitty et al., 2000). Prepozna, katere finančne odločitve lahko sprejme v določeni situaciji, razpravlja o razpolaganju z denarjem in o finančnih temah, načrtuje svoje bodoče finančno stanje ter svoje denarne vire ustrezno prilagaja dogajanju na ekonomskem področju in situacijam, ki ga doletijo (Vitty et al., 2000).

2.2 Vpliv vzora staršev na finančno pismenost

Če želijo posamezniki učinkovito delovati v današnji družbi, morajo biti finančno pismeni (Martin & Oliva, 2001). Raziskave kažejo, da imajo starši največ vpliva na vzgojo svojih otrok, vključno s finančno vzgojo (Brown et al., 1993; Clarke et al., 2005; Danes, 1994). Otroci se učijo ravnanja s financami z opazovanjem, vajo, vključenostjo in navodili staršev (Danes, 1994). Družinske razprave in žepnina lahko pripomorejo k pridobivanju znanja in oblikovanju finančnih stališč, vrednot in vedenja (Allen et al., 2007).

Zlasti mladi občutijo težave pri prejetanju ustreznega finančnega svetovanja. Številni starši mislijo, da zaradi vpliva vrstnikov ne morajo vplivati na potrošniške navade svojih otrok. Brown et al. (1993) so dokazali, da imajo starši kot vzorniki največji vpliv na finančno pismenost svojih otrok. Večina najstnikov ima visoko mejno nagnjenost k potrošnji, ko poslujejo z gotovino ali kreditnimi karticami (Williams, 2009). Pinto, Parente in Mansfield (2005) so ugotovili, da se povprečna starost, pri kateri mladi dobijo kreditne kartice, znižuje. Ker imajo mladi čedalje lažji in pogostejši dostop do denarja in kreditov, pomembnost dobre finančne vzgoje narašča. Clarke et al. (2005) ugotavljajo, da če najstniki pri starših niso dobili ustrezne finančne izobrazbe, je večja verjetnost, da bodo imeli nerealne dohodkovne aspiracije in

nespametne finančne navade. Pomemben vpliv na finančno in potrošniško izobrazbo imajo tudi starejši bratje in sestre. Tisti posamezniki, ki so sodelovali pri finančnih opravilih vse družine, so imeli več informacij in znanja o primernem potrošniškem vedenju (Clarke et al., 2005).

Webley in Nyhus (2006) menita, da so starši tisti, ki otroke naučijo, kako naj delujejo na trgu tako v vlogi potrošnika kot tudi v vlogi upravljavca lastnega premoženja. Številne študije so potrdile, da starši oblikujejo finančne navade in vedenje svojih otrok na eni strani z neposrednim učenjem (Gutter, Garrison & Copur, 2010; Jorgensen & Savla, 2010), na drugi strani pa posredno, s svojim zgledom, ki ga otroci posnemajo (Gutter et al., 2010; Norvilitis & MacLean, 2009).

Jorgensen in Savla (2010) sta ugotovila, da ima med mladimi (starimi od 18 do 29 let) starševski vpliv neposreden učinek na njihov odnos do financ in posreden učinek na finančno vedenje. Gutter et al. (2010) so analizirali ameriške študente in mlade odrasle ter opazili razlike med spoloma. Ugotovili so, da se mlajše ženske v povprečju s starši pogosteje pogovarjajo o denarju kot mladi moški – starši imajo na finančno vzgojo žensk večji vpliv. V povprečju imajo manj dolgovi tisti, ki od staršev pridobijo pozitivne navade upravljanja financ (Grinstein-Weiss, Spader, Yeo, Taylor, & Freeze, 2011; Gutter et al., 2010).

Izobrazba in znanja, ki jih posameznik pridobi v družini, so globoko zakoreninjeni v vsakem od nas. Kot ugotavljajo Clarke et al. (2005), je zelo verjetno, da se slabo in nespametno finančno obnašanje staršev prenese na njihove otroke in vpliva na potek njihovega življenja. Finančne težave staršev se tako pogosto prenesejo na otroke, ki se skozi svoje življenje spopadajo s podobnimi problemi. Fulghum (2003) pravi, da otroci opazujejo in posnemajo vedenje svojih staršev. Otroci se vse od rojstva pa do takrat, ko zapustijo dom in postanejo neodvisni, obračajo na starše, da od njih pridobijo znanje in napotke glede vsakdana. Kot pravijo Clarke et al. (2005), imajo starši dolžnost, da izobrazijo in vodijo svoje otroke k sprejetanju zrele odgovornosti in pametnih odločitev. Torej so v otroštvu otrokom glavni učitelji. Če starši niso zadovoljni z lastnim finančnim položajem, se z otroki o njem ne želijo pogovarjati. Toda mladi so bolj samozavestni pri obvladovanju finančnih obveznosti, če so se glede tega dobro izobrazili doma (Clarke et al., 2005). To kaže, da se najboljša izobrazba začne doma. Zato bi morale družine nameniti veliko pozornosti izobraževanju otrok o financah in povezanih

obveznostih. Edwards, Allen in Hayhoe (2005) so v svoji raziskavi ugotovili, da so mladi bolj zadržani pri pogovoru o osebnih financah s starši, če so ti obsedeni z denarjem, če povezujejo denar z avtoriteto ali če sprejemajo nespametne finančne in varčevalske odločitve. Allen et al. (2005) so ugotovili, da imajo študenti, katerih starši se prepirajo zaradi denarja, bolj verjetno problematične finančne pogovore. Starši morajo s svojimi otroki vzpostaviti dobro komunikacijo tudi o financah.

Vrednote, prepričanja in znanja, ki jih pridobimo doma, vplivajo na naše vedenje in odzivanje (Clarke et al., 2005). Clarke et al. (2005) so odkrili povezavo med tem, kako pripravljene so se najstniki počutili za opravljanje finančnih opravil in kako pogosto so se ta opravila izvajala doma. Tista finančna opravila, ki so se jih mladi doma naučili, so bila prevladujoča skozi obdobje mlade odraslosti in so jih mladi tudi najpogosteje opravljali. Ta opravila so naštetja v padajočem vrstnem redu (od najpogosteje do najmanj pogosto opravljenih finančnih opravil mladih): varčevanje, vrednote, cilji, kariera, kredit, davki, zavarovanje, lastništvo nepremičnine in investicije (Clarke et al., 2005).

Starši vplivajo na potrošniško vedenje svojih otrok neposredno in posredno. Neposredno starševsko učenje je definirano kot zavedanje otroka, da starši uporabljajo direktne metode učenja pri finančnem upravljanju v času odrasčanja (Shim et al., 2009). Starejše raziskave kažejo, da starši le redko otroke poučujejo o potrošništvu (Jorgensen, 2007) in da se otroci o potrošništvu največ naučijo iz posredne družinske komunikacije (Lachance & Choquette-Bernier, 2004). Otroci pridobivajo potrošniška znanja oz. navade z izpostavljenostjo množičnim medijem, ki jih starši prinesejo domov, kot so časopisi in revije, ali jih spremljajo doma, kot sta televizija in radio (Jorgensen, 2007). Starši izbirajo oddaje, ki jih gledajo ali poslušajo, in posredno s tem vplivajo na otroke, ki gledajo in poslušajo iste oddaje ter hkrati spremljajo reakcije staršev, tako pa tudi opazijo, katere teme starše še posebej privlačijo, npr. ob poslušanju pogovorne oddaje o tem, kako biti finančno spreten. Iz tega sklepamo, da družina pomembno vpliva na finančno pismenost, in zato v prvi hipotezi predpostavimo povezavo med družino in finančno pismenostjo.

H1: Vzor družine vpliva na finančno pismenost.

2.3 Vpliv izobraževanja na področju financ na finančno pismenost

Eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na razvoj finančne pismenosti posameznika, je izobrazba, ki jo prejme o ustreznem ravnanju z osebnimi financami (Shim et al., 2009). Poleg predmetov, ki v šolah in na fakultetah poučujejo učence o ravnanju z osebnimi financami, obstajajo tudi organizacije, ki ponujajo tovrstno znanje. Ena teh je Nacionalna organizacija za finančno izobraževanje (National Endowment for Financial Education), ki omogoča ameriškim dijakom in študentom, da se naučijo ravnati z osebnimi financami. Študenti, ki so dokončali njihov program, so sodelovali v raziskavi Danes (2004). Rezultati pred izobraževanjem in takoj po njem so pokazali, da je po izobraževanju približno 25 odstotkov študentov poznalo razliko med željo in potrebo pri nakupovanju, skoraj petina študentov se je bolj zavedala stroškov nakupovanja na kredit, več kot polovica študentov pa se je zavedala, da trenutne finančne odločitve vplivajo na prihodnje (Danes, 2004). Statistično značilno izboljšanje se je pokazalo tudi pri finančnem vedenju (Danes, 2004). Raziskava Danes (2004) tudi ugotavlja, da je zaradi izobraževanja skoraj desetina študentov začela odplačevati dolgove v zahtevanem času ter varčevati denar za prihodnost. Takoj po končanem izobraževanju je skoraj tretjina študentov začela primerjati med seboj izdelke in storitve pred nakupom. Ravno tako je bila skoraj desetina študentov bolj samozavestna glede ravnanja z denarjem. Tri mesece po programu je avtorica ponovno izvedla anketo in rezultati so pokazali, da je zaradi izobraževanja več kot polovica študentov izboljšala svoje nakupovalne in varčevalne navade. Avtorica je dokazala, da je izobraževanje pozitivno vplivalo na udeležence, saj so se začeli bolj zavedati, kako pomembni so pametno nakupovanje, varčevanje, nakupi na kredit in ustrezno finančno vedenje (Danes, 2004).

Omenjene navade in vedenje pripomorejo k sprejemanju boljših finančnih odločitev, ki posledično omogočijo boljše finančno stanje posameznika (Mandell & Klein, 2009). Finančna pismenost je pozitivno povezana s finančnim vedenjem. Iracionalno upravljanje s kreditno kartico lahko pelje k bankrotu in k zlomu sistema (kot se je zgodilo v krizi leta 2008), zadostno varčevanje posameznika omogoča boljši življenjski standard v prihodnosti ter pametno nakupovanje vpliva na boljše upravljanje denarnih virov (Mandell & Klein, 2009).

Pozitiven vpliv izobrazbe na razvoj finančne pismenosti kaže tudi raziskava Cude et al. (2006). Avtorji so ugotovili, da so proučevani ameriški študenti z zanimanjem sprejemali informacije o finančnem upravljanju, ki so jih dobili na fakulteti. Kot je pokazala raziskava, študenti menijo, da bi morala fakulteta ponujati še več delavnic o finančni pismenosti (Cude et al., 2006). Po mnenju študentov je ključno obdobje prvi letnik, ko naj bi študent imel največ denarja za upravljanje, in v tem obdobju bi moral na fakulteti dobiti čim več informacij o racionalni razporeditvi denarja. Čeprav določeni študenti niso delali diplome iz financ ali povezanega študija, so izrazili željo po izobraževanju o finančnem upravljanju, saj se vsak posameznik sooča s finančnimi odločitvami (Cude et al., 2006).

Ker se nekateri mladi zavedajo problema finančne nepismenosti, so v raziskavi izrazili potrebo po več finančnega izobraževanja že v srednji šoli, pa tudi na fakultetah. V anketi o uporabi kreditnih kartic iz leta 2009 je 84 odstotkov študentov potrdilo, da potrebujejo več izobrazbe o upravljanju osebnih financ (Lusardi, Mitchell & Curto, 2009). Raziskava je pokazala, da so študenti zelo pomanjkljivo finančno pismeni, saj je le 27 odstotkov vzorčne populacije poznalo dezertifikacijo tveganja, učinek inflacije in znalo narediti preproste izračune, povezane z obrestnimi merami (Lusardi, Mitchell & Curto, 2009).

V raziskavi, ki je zajemala nekaj več kot 2000 ameriških študentov, je bilo ugotovljeno, da so ob obiskovanju več tečajev in delavnic, povezanih z ravnanjem na področju financ, študenti ocenili, da jim je to pomagalo doseči višjo raven znanja, ter to potrdili tudi s preverjanjem njihove finančne pismenosti (Shim et al., 2009).

Do drugačnih ugotovitev sta prišla Mandell in Klein (2009), ki sta raziskovala vpliv poučevanja o osebnih financah na dijake v ZDA. Ugotovila sta, da ni bilo statistično značilnega pozitivnega vpliva na izboljšanje finančne pismenosti med tistimi, ki so obiskovali ta predmet, in med drugimi, ki ga niso. Poleg tega se tisti, ki so obiskovali omenjeni predmet, niso ocenili, da zdaj več varčujejo in sprejemajo pametnejše finančne odločitve. Ugotovila pa sta, da se vpliv izobraževanja o osebnih financah pokaže čez nekaj let, ko posameznik dosega stabilnejše finančno stanje svojega denarja. Nekaj let prej so Bernheim et al. (2001) z raziskovanjem vpliva tedanjih novih metod poučevanja o pravilnem ravnanju z osebnimi financami med ameriški študenti prišli do podobnih ugotovitev kot Mandell in Klein (2009). Proučevane študente so spremljali tudi v zgodnji fazi

odrasle dobe. Prišli so do sklepa, da so zaradi prej omenjenih metod izobraževanja sprejemali boljše odločitve o razporeditvi premoženja (Bernheim et al., 2001). Na podlagi omenjenih rezultatov študij sklepamo, da izobrazba na področju financ pozitivno vpliva na finančno pismenost. Študenti, ki so bolj izpostavljeni predmetom ali delavnicam o upravljanju financ, so finančno bolj pismeni.

H2: Izobrazba na področju financ pozitivno vpliva na finančno pismenost.

2.4 Vpliv vrstnikov na finančno pismenost

Posameznikove odločitve so pogosto pod vplivom vrstnikov, s katerimi preživlja prosti čas (Brown, Bakken, Ameringer & Mahon, 2008). To velja tudi za finančno pismenost in finančno vedenje, v okviru katerega obravnavamo finančno socializacijo (angl. *financial socialization*). Finančno socializacijo opredelimo kot proces razvijanja znanja in veščin, potrebnih za uspešno finančno odločanje in ustrezno raven finančne pismenosti (Sundarasan, Rahman, Othman & Danaraj, 2016).

Pri razlagi finančne socializacije si lahko pomagamo s teorijo socialnega učenja. Ta predvideva, da posameznik pridobiva različna znanja s pomočjo interakcije z drugimi ljudmi v specifičnih družbenih okoliščinah (Albeurdy & Gharleghi, 2015). Ljudje, s katerimi je posameznik v procesu socializacije v stiku, se imenujejo agenti socializacije. Ti vplivajo na posameznikove nakupovalne navade, finančno vedenje in njegovo razpolaganje z denarjem na splošno. Da bi razumeli posameznikovo oblikovanje potrošniških navad, moramo storiti dvoje: najprej proučiti vpliv agentov socializacije in potem proučiti še proces, v katerem posameznik izoblikuje vedenje pod njihovim vplivom (Churchill & Moschis, 1979). Glavni agenti socializacije za študente so družina, šola, vrstniške skupine in mediji (Albeurdy & Gharleghi, 2015). Na oblikovanje finančnih navad pa ne vplivajo zgolj različne skupine agentov socializacije, s katerimi je posameznik v stiku. Pomembno vlogo ima tudi količina časa, ki ga posameznik preživi s posameznimi agenti. To potrjuje študija Alhabeeba (1999), s pomočjo katere je bilo ugotovljeno, da je poleg vrste agenta socializacije, ki vpliva na posameznika, pomembno tudi, kako močan je ta vpliv. Pomembno je torej, kako močno je posameznik izpostavljen posamezni vrsti vpliva. Do podobnih ugotovitev sta prišla tudi Churchill in Moschis

(1979), ki sta v svoji študiji ugotovila, da se vpliv vrstnikov na posameznikove finančne odločitve s starostjo povečuje, kar je v nasprotju z vplivom staršev, ki se z leti zmanjšuje. Povedano z drugimi besedami, na posameznika v zgodnjih letih otroštva bolj vplivajo starši, pozneje, z odraščanjem, pa pride do sprememb. Poveča se vpliv vrstnikov, saj mladi z njimi preživijo čedalje več časa (Jorgensen, 2007). Zadnje je še toliko bolj očitno med študijem. Takrat je večina mladih soočena s številnimi življenjskimi preizkušnjami, ki so pogosto povezane s selitvijo in bivanjem stran od staršev (Shim, Braber, Card, Xiao & Serido, 2010). Pogosteje morajo sami sprejemati odločitve, upravljati lastne finance, plačevati račune itd. V tem času torej aktivno pridobivajo znanje, ki ga potrebujejo, da bodo nekega dne lahko finančno neodvisni (Albeerdly & Gharlegghi, 2015). Ker njihove finančne navade še niso dokončno izoblikovane, so študentje posledično bolj izpostavljeni in dovzetni za različne zunanje vplive (npr. z vrstniki, s katerimi preživljajo prosti čas, izmenjujejo mnenja itd.) (Sohn, Joo, Grable, Lee & Kim, 2012).

Vpliv vrstnikov zaznamo pri dveh vrstah finančnih odločitev: preprostejših finančnih odločitvah, kot je npr. želja po nakupu izdelka, kot tudi kompleksnejših, npr. odločitve o nakupu finančnega instrumenta (Bursztyn, Ederer, Ferman & Yuchtman, 2014). Naprej lahko vpliv vrstnikov razdelimo na dva podvpliva: socialno učenje in socialno koristnost. Socialno učenje se nanaša na situacijo, ko nekdo od naših vrstnikov nekaj kupi in se želja po nakupu enakega npr. izdelka pojavi tudi pri nas samih. To je posledica socialnega učenja in pridobivanja informacij na podlagi odločitev in vedenja posameznikov. Izdelek začnemo namreč tudi sami dojemati kot kakovosten in ustrezen za nakup. Podobno se zgodi tudi pri nakupu finančnih instrumentov za katere velja, da so z vidika donosnosti oz. koristnosti negotovi. Če jih kupi nekdo od naših vrstnikov nam lahko priskrbi informacije o finančnem instrumentu in tako vpliva na našo nakupno odločitev (Bursztyn, Ederer, Ferman & Yuchtman, 2014).

Kot socialno koristno opišemo situacijo, ko je poljuben finančni instrument v tuji lasti in kot tak neposredno vpliva na koristnost posameznika. To pomeni, da se z nakupom, ki ga opravi posameznik, poveča verjetnost, da bo nakup opravil njegov vrstnik. Razlogov, zakaj lastništvo izdelka ene osebe vpliva na koristnost druge osebe, je več. Posameznik želi ohraniti enako raven dohodka in porabe kot njegovi vrstniki, zato se odloči za nakup finančnega instrumenta (obveznic, delnic itd.), da ne bi zaostal

za svojimi prijatelji. Nadalje se koristnost pojavi tudi zaradi tako imenovane »skupne porabe«, vrstniki lahko ob druženju razpravljajo o finančnih novostih, dosegajo porast in padec vrednosti finančnih instrumentov itd. (Bursztyn, Ederer, Ferman, Yuchtman, 2012).

Vpliv vrstnikov na finančno pismenost posameznika je lahko negativen ali pozitiven. Kot primer negativnega vpliva lahko navedemo spodbujanje odklonskega vedenja, primer pozitivnega pa razvijanje pozitivnih akademskih aspiracij, spodbujanje želje po dosežkih itd. Prav tako se vplivi razlikujejo tudi glede na moč, s katero vplivajo na posameznika. Kako močan je vpliv vrstnikov, je odvisno od vsakega posameznika in njegovih osebnostnih značilnosti – nekateri se hitreje prepustijo zunanjim vplivom, medtem ko so drugi bolj odporni in neodvisni (Shim, Serido, Tang & Card, 2015). Spol vpliva na razlike med vplivi vrstnikov. Garrison in Gutter (2010) sta namreč ugotovila, da študentke v vsakodnevnih pogovorih z vrstniki več časa namenijo finančnim temam kot njihovi moški vrstniki. Posledično so ženske pri svojih finančnih odločitvah bolj izpostavljene različnim mnenjem vrstnikov, vrstniki torej na njihove finančne odločitve bolj vplivajo kot na moške. Prav tako je bilo ugotovljeno, da na posameznikove finančne odločitve in finančno pismenost vplivajo tudi karakteristike njegovih vrstnikov – stopnja izobrazbe, vera, njihove navade (npr. ali kadijo ali ne). Ugotovljeno je bilo, da so posamezniki, katerih vrstniki imajo univerzitetno izobrazbo, dosegli za 6 do 7 odstotkov boljše rezultate na testih, s katerimi so preverjali znanje o inflaciji in razpršitvi finančnega tveganja. Prav tako so boljše rezultate dosegli tudi tisti, katerih vrstniki so verni, ter vrstniki, ki ne kadijo (Lusardi, Mitchell & Curto, 2009).

Zgoraj navedeni podatki so skladni z nacionalno raziskavo med mladimi v ZDA. V njej so raziskovalci ugotovili, da so finančne odločitve pri 78 odstotkih ameriških študentov determinirane s finančnimi odločitvami njihovih vrstnikov. Prav tako 66 odstotkov vseh študentov trdi, da se jim zdi pomembno, da ohranjajo enako raven standarda glede oblačil, stanovanj, v katerih živijo, restavracij, kjer jedo, kot jo imajo njihovi vrstniki (American Institute of CPAs, 2013.). Zato v tretji hipotezi predpostavimo povezavo med vrstniki in finančno pismenostjo.

H3: Vrstniki vplivajo na finančno pismenost posameznika.

2.5 Vpliv finančne pismenosti na ravnanje s financami

Finančna pismenost je za posameznike pomembna, saj vpliva na način njihovega ravnanja z osebnimi financami in posledično na njihovo blaginjo in obilje materialnih dobrin (Widdowson & Hailwood, 2007). Poleg tega igra finančna pismenost pomembno vlogo pri oblikovanju (predvsem inflacijskih) pričakovanj (Xu & Zia, 2012). Bolj ko so posamezniki finančno pismeni, bolj so zanje relevantne informacije o gibanju inflacije, ki jih lahko posamezniki učinkoviteje uporabijo (npr. upoštevajo inflacijska gibanja pri pogajanju o plačah, da ohranjajo enako raven realne plače; upoštevajo vpliv inflacije na obrestne mere, ko sklepajo dolgoročne finančne pogodbe, itd.) (Burke & Manz, 2011). Z gospodarskim razvojem so se spreminjali tudi finančni instrumenti, ki so posameznikom na voljo. Postali so bolj raznoliki in imajo različne stopnje tveganja, ki so pozitivno povezane z različno stopnjo donosnosti. Tako je nakup instrumenta z višjo donosnostjo povezan z višjo stopnjo tveganja, pri tem pa je večja tudi verjetnost izgube. Ti diverzificirani finančni instrumenti dajejo posameznikom veliko izbire, vendar zahtevajo od njih višjo stopnjo finančnega znanja, da ga lahko odgovorno in razumno uporabljajo (Widdowson & Hailwood, 2007). Raziskava Bucher-Koeneneve in Ziegelmeyerja (2011) je pokazala, da so posamezniki z nižjo stopnjo finančne pismenosti sicer bolj nagnjeni k sprejemanju napačnih odločitev, vendar se načeloma izogibajo uporabi kompleksnih finančnih instrumentov in tveganim naložbam.

Številne študije so pokazale, da je finančno znanje posameznikov povezano z ravnanjem njihovih osebnih financ (Hilgert, Hogarth & Beverly, 2003; van Rooij, Lusardi & Alessie, 2007; Mandell, 2006). Raziskave finančne pismenosti v razvitih državah kažejo, da obstaja povezava med stopnjo finančne pismenosti in stopnjo varčevanja za pokojnino, stopnjo investiranja, uspešnega odplačevanja hipoteke in drugimi makroekonomskimi posledicami (Mlekuž, 2016). Tisti z več finančnega znanja sprejemajo finančne odločitve, ki koristijo njihovi blaginji, nasprotno pa tisti z nižjo stopnjo finančne pismenosti pri svojih odločitvah z večjo verjetnostjo upoštevajo nasvete drugih in manj verjetno investirajo v delnice (Mandell & Schmid Klein, 2009). Posamezniki z nižjo stopnjo finančne pismenosti se po navadi pri odločanju o uporabi kompleksnejših finančnih instrumentov (npr. različnih vrst zavarovanj in

opcij) odločajo na podlagi informacij, ki jih dobijo od banke ali kakšne druge finančne institucije, ki ji zaupajo, in ne na podlagi lastnega znanja. Pred zlorabo institucij jih sicer delno varuje zakonodaja, vendar morajo biti posamezniki vsaj toliko finančno pismeni, da zaznajo, kdaj želijo finančne institucije obrniti situacijo v lastno korist (Mlekuž, 2016). Klapper et al. (2012) so ugotovili, da obstaja pozitivna povezava med finančno pismenostjo in participacijo posameznikov na formalnih finančnih trgih, hkrati pa obstaja tudi negativna povezava med finančno pismenostjo in neformalnim zadolževanjem.

Največje pomanjkanje finančne pismenosti se najbolj očitno kaže, ko posamezniki niso zmožni prek raznih finančnih instrumentov (po navadi visoko tveganih) optimizirati lastne blaginje (Anagol, Cole & Sarkar, 2013). Raziskava Grossa in Soulelesa (2002) je pokazala, da je večji delež posameznikov z nižjo stopnjo finančne pismenosti zadolženih na kreditni kartici, ki ima visoko obrestno mero, medtem ko imajo hkrati na transakcijskem računu pozitivno stanje z nizkimi obrestnimi merami. Ti posamezniki pogosto napačno ocenijo svojo kreditno sposobnost (po navadi jo precenijo), zato je ta povezana z višjo stopnjo zadolženosti, dražjim zadolževanjem in plačevanjem višjih obresti pri odplačevanju dolga (Lusardi & Tufano, 2008). Gerardi, Goette in Meier (2010) so odkrili povezavo med nizko stopnjo finančne pismenosti in neizpolnjenimi hipotekarnimi posojili. Poleg tega je za osebe z nizko stopnjo finančne pismenosti značilno najemanje majhnih posojil po visokih obrestnih merah, čeprav so na trgu na voljo tudi cenejša posojila (Agarwal, Skiba & Tobacman, 2009). Posamezniki z višjo stopnjo finančne pismenosti po navadi manj zapravljajo in imajo pogosto na voljo še nekaj privarčevanega dohodka (so bolj nagnjeni k varčevanju) (Klapper et al., 2012).

Večina do zdaj izvedenih raziskav kaže, da je finančna pismenost med ljudmi nizka, kar pomeni, da ne izkoriščajo polnega potenciala, ki jim ga ponujajo različne finančne storitve, saj ga ne razumejo, in imajo posledično slabši finančni položaj (Mlekuž, 2016). Mlekuž (2016) hkrati ugotavlja, da velja tudi nasprotno. Torej, da ljudje z visoko stopnjo finančne pismenosti dobro upravljajo svoje finance in s tem svoj finančni položaj izboljšujejo (Mlekuž, 2016). Avtor tudi ugotavlja, da je finančna pismenost posameznikov pomembna, saj vpliva na njihovo upravljanje osebnih financ ter posredno tudi na njihovo blaginjo. Vse finančne odločitve – pa naj gre za odločitev o tem, kolikšen del dohodka bo posameznik namenil prihrankom, ali o tem,

v katere delnice bo investiral – potrebujejo (kljub različni kompleksnosti) vsaj osnovno finančno pismenost. Osebe z visoko stopnjo finančne pismenosti bodo bolj verjetno više umeščene na družbeni lestvici zaradi boljše zmožnosti upravljanja svojih financ (Mlekuž, 2016). Nasprotno pa bodo osebe z nizko stopnjo finančne pismenosti zaradi pomanjkanja znanja pri enakem začetnem proračunu lahko zabredle v hude dolžniške težave ali slabše optimizirale svojo blaginjo (Widdowson & Hailwood, 2007). Widdowson in Hailwood (2007) sta ugotovila, da je finančna pismenost pozitivno povezana z zmožnostjo nadzorovanja zadolženosti gospodinjev. Nizka finančna pismenost vpliva na posameznikovo splošno zdravje, odraža pa se kot nezmožnost plačevanja obveznosti (npr. mesečni računi za telefon, vodo, elektriko itd.) (Mlekuž, 2016).

Cude et al. (2006) pravijo, da so študenti in drugi mladi ena bolj ogroženih skupin, kar se tiče ravnanja z osebnimi financami, saj se še ne zavedajo pomena finančne pismenosti. V tem obdobju preskoka iz pubertete v mlade odrasle imajo njihove finančne odločitve (v študentskih letih) velik vpliv na njihovo življenje po končanem študiju. Slabo ravnanje s financami lahko vpliva na njihovo študijsko uspešnost, mentalno in fizično počutje in celo na zmožnost zaposlitve po končanem študiju (Cude et al., 2006). Cude et al. (2006) so izvedli ameriško raziskavo o finančni pismenosti med študenti, ki je pokazala, da je ravnanje z osebnimi financami med študenti slabo. Večina študentov se ne drži nekaterih standardnih praks, ki zagotavljajo odgovorno in dobro osebno finančno upravljanje (npr. določitev mesečnega ali tedenskega proračuna, ki se ga držijo, ali ustvarjanje

mesečnih prihrankov) (Cude, et al., 2006). Prav tako so avtorji ugotovili, da je manj kot tretjina mladih seznanjena z osnovami obrestnih mer, inflacije in diverzifikacije tveganja, kar nakazuje na to, da študenti nimajo dovolj znanja, da bi uspešno in odgovorno ravnali s svojimi osebnimi financami. V četrti hipotezi tako predpostavimo pozitivno povezavo med finančno pismenostjo in ravnanjem z osebnimi financami.

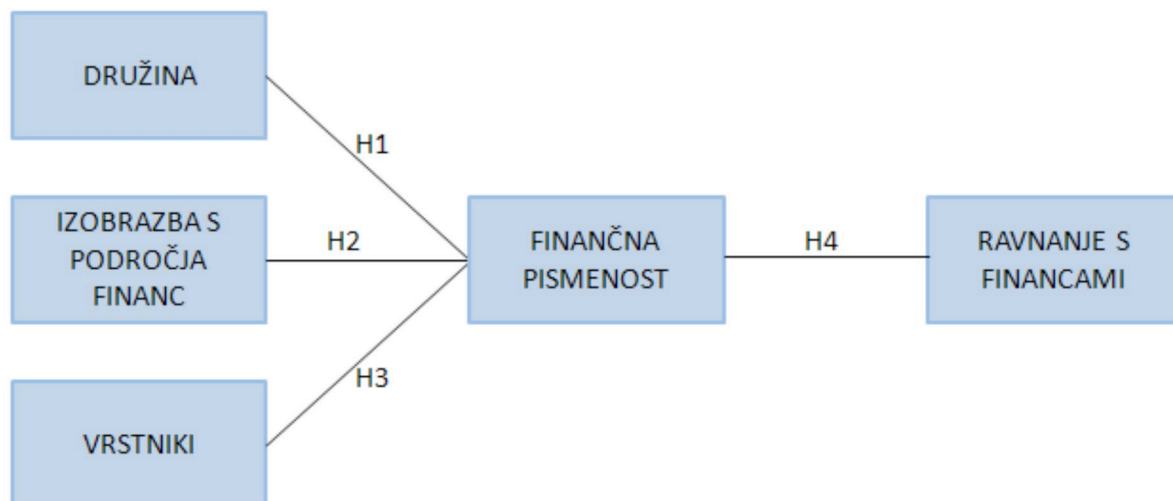
H4: Finančna pismenost pozitivno vpliva na ravnanje s financami.

3 Metodologija

3.1 Vzorec

Raziskavo smo izvedli s pomočjo anketnega vprašalnika na spletni strani Anketa 1KA. Vprašalnik je bil izdelan in razdeljen naprej v elektronski obliki. Naprej smo ga posredovali po e-pošti in po socialnem omrežju Facebook. Podatke smo zbirali od 3. do 5. julija 2017. V raziskavo so bili vključeni študenti z različnih fakultet. Na anketo je kliknilo 518 študentov, od tega jih je 66 delno izpolnilo anketo, 120 pa jih je izpolnilo celo anketo. V vzorec smo vključili samo 120 študentov, ki so v celoti odgovorili na anketo. Od vseh oseb, vključenih v vzorec, je bilo 40,8 odstotka oseb moškega in 59,2 odstotka ženskega spola. Največ je bilo študentov Ekonomske fakultete v Ljubljani, tem so sledili študenti s Fakultete za družbene vede, nato Fakultete za strojništvo. Preostali so obiskovali tudi druge fakultete, na primer Pedagoško fakulteto, Fakulteto za šport, Medicinsko fakulteto itd.

Slika 1: Predstavitev hipotez

3.2 Vprašalnik

Vprašalnik je zajemal 41 vprašanj. Njegovo povprečno izpolnjevanje je trajalo 9 minut in 17 sekund. Pri vprašanjih o tem kako, starši, vrstniki in izobrazba vplivajo na finančno pismenost, smo kombinirali dva tipa vprašanj, in sicer: vprašanja, pri katerih so označili odgovor, ki se jim je zdel, da jih najbolje opiše, in vprašanja, pri katerih smo merili, v kolikšni meri posamezne trditve veljajo za vsakega študenta posebej (1= ne drži, 5= popolnoma drži). Pri preverjanju finančne pismenosti smo imeli le en tip vprašanj, in sicer: označi en pravilni odgovor. Vprašalnik je bil razdeljen na dva sklopa. Prvi sklop vprašanj je zajemal osnovna vprašanja o anketirancih. Spraševali smo jih o spolu, starosti, izobrazbi, povprečni oceni, o vplivu vrstnikov/staršev in drugih oseb na njihove finančne odločitve, o tem, ali so že kdaj obiskali kakšno predavanje ali delavnico, povezano s financami, kaj je njihov največji izdatek, ali menijo, da bi se moralo izobraževanje o financah začeti že v osnovni ali srednji šoli, kakšen imajo sami odnos do financ in o tem, kako sami ravnajo s financami. Vprašanja iz prvega sklopa smo povzeli po Cude et al. (2006). Za preverjanje vpliva staršev in vrstnikov na finančne navade mladih smo uporabili vprašanja, ki so jih razvili Soyeon et al. (2010). Za merjenje ravnanja s financami pa smo uporabili vprašanja avtorjev Lewisa in Schmida (2009). Drugi sklop vprašanj je zajemal preverjanje finančne pismenosti. Vprašanja za preverjanje finančne pismenosti smo vzeli iz že izvedene študije, ki jo je opravila revija Finance (Mihajlovič, 2011). Vprašalnik je bil sestavljen iz 21 vprašanj. Avtor je vprašanja povzel iz preteklih mednarodnih raziskav, pri čemer je v študijo vključil tudi dodatna vprašanja, ki so specifična za Slovenijo. Sami smo v vprašalnik vključili 20 vprašanj. Do ocene finančne pismenosti smo prišli po naslednjem postopku: za vsak pravilni odgovor je posameznik prejel eno točko, v primeru napačnega odgovora pa nič točk. Nato smo sešteli vse pravilne odgovore in tako prišli do skupnega števila točk. Nato smo vsakemu posamezniku dodelili oceno (od 1 do 5) znanja finančne pismenosti. Ocena 1 pomeni nezadostno znanje o finančni pismenosti, ocena 2 zadostno znanje (vsaj 10 pravilnih odgovorov), ocena 3 dobro znanje (vsaj 12 pravilnih odgovorov), ocena 4 prav dobro (vsaj 15 pravilnih odgovorov) in ocena 5 odlično znanje (vsaj 17 pravilnih odgovorov).

4 Rezultati raziskave

4.1 Opisna statistika

V opazovani vzorec smo zajeli 120 študentov, od tega jih je 40,8 % moškega spola. Večina anketirancev je rednih študentov (97,5 %), na dodiplomski stopnji (89,2 %). Skoraj polovica vzorčne populacije študira na Ekonomski fakulteti (44,2 %); študentov Medicinske fakultete je 7,5 %; enak odstotek anketirancev pa študira tudi na Filozofski fakulteti ali Fakulteti za elektrotehniko. Študenti Fakultete za strojništvo pomenijo 5,8 % naše vzorčne populacije, enak odstotek pa zavzemajo študenti Fakultete za družbene vede. Preostala vzorčna populacija (21,7 %) je porazdeljena med druge fakultete.

Največji vpliv na finančne odločitve naših študentov imata oba starša (40,8 %). Da na njihove finančne odločitve vpliva le mama, je odgovorilo 23,3 % anketirancev, 15,8 % pa jih zazna le vpliv očeta. Da na njihove finančne odločitve najbolj vplivajo vrstniki, je odgovorilo 6,7 % študentov, 13,3 % pa jih je na to vprašanje odgovorilo z »drugo« (npr. babica, dedek, brat, sestra itd.). Kreditno kartico ima 69,2 % anketirancev. Poleg študija 60 % študentov opravlja tudi priložnostna (študentska) dela.

Slaba polovica študentov (42,5 %) je obiskovala kakšen predmet ali delavnico o financah. Kar 83,3 % anketirancev se strinja, da bi potrebovali več predmetov, ki bi mladostnike poučili o ustrežnejšem ravnanju z osebnimi financami. Od tega se jih 37,5 % strinja, da bi morali predmete s finančno vsebino poučevati že od osnovne šole naprej; 40,8 % anketirancev si želi več finančnega izobraževanja v srednji šoli; 5,0 % pa si jih želi predmete s finančno vsebino na fakultetah. Med anketiranimi jih 13,3 % meni, da se lahko vsak posameznik sam izobrazi na področju osebnih financ, saj nam je danes v zvezi s tem dostopnih veliko spletnih virov in knjig. 3,3 % anketirancev pa je odgovorilo, da imamo skozi naš izobraževalni proces dovolj predmetov, povezanih s financami.

Slabi polovici (45,0 %) anketiranih študentov je glavni vir dohodka denar, ki ga dobijo od družine. Tretjina, 33,3 % študentov, je kot glavni vir dohodka navedla lastno delo, preostalim pa so glavni vir dohodka štipendije. Večini anketirancev (95,0 %) se zdi varčevanje za prihodnost pomembno. Nekaj manj kot pol, 42,5 %, študentov varčuje namensko (npr. za avto, hišo, stanovanje itd.); 47,5 % študentov varčuje denar za počitnice; le 0,8 % študentov pokojninsko varčuje; 7,5 % študentov pa ne razmišlja

o prihodnosti in zato ne varčuje. 1,7 % študentov ima druge cilje, povezane z varčevanjem.

Večina anketirancev (69,2 %) meni, da imajo osebne finance pod nadzorom. Četrtnina, 25,0 %, se jih strinja, da bi se lahko udeležili kakšnega predavanja ali delavnice o ravnanju z osebnimi financami, 3,3 % vzorčne populacije pa meni, da so še premladi, da bi se morali obremenjevati z osebnimi financami; 2,5 % študentov meni, da osebnih financ sploh ne obvladujejo.

Med anketiranimi jih je 43,7% navedlo, da največ denarja na mesec porabijo za hrano, pri 12,7 % študentih je največji izdatek bivanje v Ljubljani, pri 12,0 % pa stroški prevoza, 9 % anketirancev največ denarja porabi za alkoholne pijače, 7,7 % študentov se je opredelilo, da je njihov največji mesečni izdatek osebna nega (npr. nakup oblačil in kozmetike), 7,0 % vzorčne populacije meni, da največ denarja porabi za druženje, kavo in druge brezalkoholne pijače. Za kategoriji šport in potovanja se je odločilo enako število študentov, in sicer 2,1 %; preostalih 3,5 % študentov je izbralo kategorijo »drugo«. Analiza rezultatov ankete, ki je ocenjevala finančno pismenost, je pokazala, da imajo študenti v povprečju zadostno znanje o financah (povprečna ocena: 2,2583 s standardnim odklonom: 1,19168). Kar 37,5 % študentov je dobilo oceno nezadostno (nzd 1); 18,3% študentov zadostno (zd 2), 29,2 % študentov je dobilo oceno dobro (db 3); 10,8 % študentov je dobilo oceno prav dobro (pdb 4) in 4,2 % študentov je bilo ocenjenih z odlično (odl 5). Ocene so porazdeljene rahlo asimetrično v desno. Tabela 1 prikazuje korelacijo med ključnimi obravnavanimi konstrukti.

4.2 Preverjanje hipotez

Prvo hipotezo (H1), kjer smo predvidevali povezavo med vzorom staršev in finančno pismenostjo, smo preverjali z uporabo linearne regresije. Za spremenljivki vzor staršev (neodvisna spremenljivka) in finančna pismenost (odvisna spremenljivka) je vrednost Pearsonovega korelacijskega koeficienta $r = -0,178$, kar pomeni, da je povezava med spremenljivkama linearna in negativna. Negativno in linearno povezanost med spremenljivkama kaže tudi regresijski koeficient ($B = -0,355$). Vrednost t-preizkusa o regresijskem koeficientu je $t = -2,849$ pri točni stopnji značilnosti $p = 0,005$, kar pomeni, da na podlagi vzorčnih podatkov potrdimo prvo hipotezo in sprejmemo sklep, da družina (s pomočjo zgleda) vpliva na finančno pismenost. Vrednost determinacijskega koeficienta je $R^2 = 0,293$, kar pomeni, da je 29,3 % variabilnosti finančne pismenosti pojasnjene z linearno odvisnostjo le-te od družine. Rezultati analize odvisnosti med družino in finančno pismenostjo so prikazani v tabeli 2.

Druga hipoteza (H2) predpostavlja, da izobraževanje na področju financ pozitivno vpliva na finančno pismenost. Torej, da so posamezniki, ki so se udeležili delavnic/predmetov s področja financ, finančno bolj pismeni. Za ugotavljanje razlik med finančno pismenostjo glede na udeležbo na delavnicah/predavanjih smo uporabili t-test za neodvisne vzorce. V tabeli 3 so prikazani rezultati t-testa za neodvisna vzorca, povprečne statistične vrednosti in povprečna ocena posameznikov, ki so se udeležili delavnice/opravljali predmet s tega področja, ter posameznikov, ki se niso udeležili delavnic. Povprečna ocena finančne pismenosti posameznikov, ki so se udeležili

Tabela 1: Povprečja, standardni odkloni in korelacijski koeficienti med ključnimi konstrukti

	Spremenljivke	Povp.	St. odkl.	1	2	3	4	5
1	Vrstniki	2,460	0,783	-				
2	Izobraževanje	1,575	0,496	0,026	-			
3	Vzor staršev	2,242	0,869	0,421**	0,075	-		
4	Finančna pismenost	2,258	1,192	-0,073	-0,573**	-0,178	-	
5	Ravnanje s financami	4,196	0,576	0,102	0,095	0,106	-0,041	-

Opomba: ** $p < 0,00$; $N = 120$

Tabela 2: Rezultati regresijske analize za hipotezo 1

Model		Nestandardiziran koeficienti		Standardiziran koeficienti	t	p
		B	Ocena stand. napake			
1	(Konstanta)	-1,687	1,225		-1,377	0,171
	Spol	-0,477	0,207	-0,198	-2,305	0,023
	Fakulteta	-0,052	0,014	-0,318	-3,657	0,000
	Vrsta študija	0,806	0,660	0,106	1,222	0,224
	Povprečna ocena	0,559	0,123	0,386	4,554	0,000
	Finančni cilj	-0,129	0,087	-0,124	-1,487	0,140
2	(Konstanta)	-0,909	1,219		-0,746	0,457
	Spol	-0,537	0,202	-0,223	-2,660	0,009
	Fakulteta	-0,055	0,014	-0,331	-3,919	0,000
	Vrsta študija	1,148	0,651	0,151	1,763	0,081
	Povprečna ocena	0,552	0,119	0,380	4,630	0,000
	Finančni cilj	-0,165	0,085	-0,158	-1,938	0,055
	Vzor staršev	-0,355	0,125	-0,234	-2,849	0,005

a. Odvisna spremenljivka: Finančna pismenost

delavnice/imeli predmet s področja financ, je bila za 1,290 ocene višja kot pri posameznikih, ki se niso udeležili delavnice/niso opravljali predmeta. Na podlagi rezultatov pa ne moremo trditi, da je udeležba na delavnici/predmetu vplivala na finančno pismenost, saj razlika med skupinama ni statistično značilna ($t = 6,921$, $p = 0,362$). Rezultati analize odvisnosti med udeležbo na delavnicah/predavanjih financ in finančno pismenostjo so prikazani v tabeli 3.

Vpliv vrstnikov na finančno pismenost (H3) smo preverjali z uporabo enostavne linearne regresije. Za spremenljivki vrstniki (neodvisna spremenljivka) in finančna pismenost (odvisna spremenljivka) je vrednost Pearsonovega korelacijskega koeficienta $r = -0,073$, kar pomeni, da je povezava med spremenljivkama linearna, zelo šibka in negativna. Negativno in linearno povezanost med spremenljivkama kaže tudi regresijski koeficient

($B = -0,223$). Vrednost t-preizkusa o regresijskem koeficientu je $t = -1,976$ pri točni stopnji značilnosti $p = 0,051$, kar pomeni, da na podlagi vzorčnih podatkov lahko potrdimo tretjo hipotezo, ki predpostavlja vpliv vrstnikov na finančno pismenost. Vrednost determinacijskega koeficienta je $R^2 = 0,267$, kar pomeni, da je 26,7 % variabilnosti finančne pismenosti pojasnjeno z linearno odvisnostjo le-te od vrstnikov. Rezultati analize odvisnosti med vrstniki in finančno pismenostjo so prikazani v tabeli 4.

Tudi četrto hipotezo (H4) smo preverjali z uporabo enostavne linearne regresije. Za spremenljivki finančna pismenost (neodvisna spremenljivka) in ravnanje s financami (odvisna spremenljivka) je vrednost Pearsonovega korelacijskega koeficienta $r = -0,041$, kar pomeni, da je povezava med spremenljivkama linearna, zelo šibka in negativna. Negativno, šibko in linearno povezanost med spremenljivkama kaže

Tabela 3: Rezultati t-testa in povprečne ocene

Finančna pismenost	T-test	
	T-vrednost	Aritmetična sredina
Izobraževanje: DA	6,921	3,000
Izobraževanje: NE	($p = 0362$)	1,710

tudi regresijski koeficient ($B = -0,038$). Vrednost t-preizkusa o regresijskem koeficientu je $t = -0,784$ pri točni stopnji značilnosti $p = 0,435$, kar pomeni, da na podlagi vzorčnih podatkov ne moremo potrditi

četrte hipoteze, ki predpostavlja, da finančna pismenost vpliva na ravnanje s financami. Rezultati analize odvisnosti med finančno pismenostjo in ravnanjem s financami so prikazani v tabeli 5.

Tabela 4: Rezultati regresijske analize za hipotezo 3

Model		Nestandardiziran koeficienti		Standardiziran koeficienti	t	p
		B	Ocena stand. napake			
1	(Konstanta)	-1,687	1,225		-1,377	0,171
	Spol	-0,477	0,207	-0,198	-2,305	0,023
	Fakulteta	-0,052	0,014	-0,318	-3,657	0,000
	Vrsta študija	0,806	0,660	0,106	1,222	0,224
	Povprečna ocena	0,559	0,123	0,386	4,554	0,000
	Finančni cilj	-0,129	0,087	-0,124	-1,487	0,140
2	(Konstanta)	-1,492	1,213		-1,230	0,221
	Spol	-0,492	0,205	-0,204	-2,405	0,018
	Fakulteta	-0,056	0,014	-0,337	-3,897	0,000
	Vrsta študija	0,959	0,656	0,126	1,462	0,146
	Povprečna ocena	0,587	0,122	0,405	4,809	0,000
	Finančni cilj	-0,145	0,086	-0,138	-1,680	0,096
	Vrstniki	-0,223	0,113	-0,162	-1,976	0,051
a. Odvisna spremenljivka: Finančna pismenost						

Tabela 5: Rezultati regresijske analize za hipotezo 4

Model		Nestandardiziran koeficienti		Standardiziran koeficienti	t	p
		B	Ocena stand. napake			
1	(Konstanta)	3,550	0,636		5,583	0,000
	Spol	0,130	0,108	0,111	1,205	0,231
	Fakulteta	0,012	0,007	0,153	1,637	0,104
	Vrsta študija	0,296	0,343	0,081	0,865	0,389
	Povprečna ocena	0,046	0,064	0,066	0,728	0,468
	Finančni cilj	-0,147	0,045	-0,291	-3,260	0,001
2	(Konstanta)	3,486	0,642		5,428	0,000
	Spol	0,111	0,110	0,095	1,010	0,315
	Fakulteta	0,010	0,008	0,128	1,292	0,199
	Vrsta študija	0,327	0,345	0,089	0,947	0,346
	Povprečna ocena	0,068	0,069	0,097	0,976	0,331
	Finančni cilj	-0,152	0,046	-0,301	-3,332	0,001
	Finančna pismenost	-0,038	0,049	-0,079	-0,784	0,435
a. Odvisna spremenljivka: Ravnanje s financami						

5 Diskusija

5.1 Interpretacija rezultatov raziskave

Ali družina vpliva na finančno pismenost?

Raziskava Danes (1994) poudarja, da imajo starši ključno vlogo pri prenosu znanja o realnih in občutljivih vidikih denarja. Zato se morajo starši tega zavedati in ustrezno ukrepati (Williams, 2009). Dejstvo, da se otroci zavedajo finančnih obveznosti zgodaj v življenju, je pomembno, saj bo vplivalo na njihove finančne zmožnosti, ko bodo odrasli (Jorgensen, 2007). Naša raziskava je pokazala, da družina oz. vzor staršev vpliva na finančno pismenost. Toda omenjeni vpliv je negativen. To pomeni, da lahko starši s svojim vzorom tudi negativno vplivajo na finančno pismenost otrok. Rezultati niso skladni z dosedanjimi študijami, ki kažejo, da družina pozitivno vpliva na finančno pismenost (Brown et al., 1993; Clarke et al., 2005; Danes, 1994). Morda je tako zato, ker je povprečna vrednost vzora staršev nizka (zgolj 2,242). Posledično lahko sklepamo, da proučevani študenti staršev ne upoštevajo oziroma njihovi starši niso dober vzor za sprejemanje finančnih odločitev. In naprej, zgolj tretjina anketirancev služi svoj denar. Večini lastno delo ni glavni vir dohodka. To pomeni, da večino študentov financirajo starši ali država. To je za študente lahko zaslužen denar, zato ravnanju z njim ne namenijo veliko pozornosti. Prav tako družine svojih otrok pogosto ne vključujejo v odločanje o financah. A vseeno 45 % anketirancev dobi večino dohodka od staršev. Iz tega lahko sklepamo, da večina študentov ne čuti potrebe po finančnem znanju, saj so tudi brez tega dobro finančno preskrbljeni. Starši z brezpogojnim financiranjem svojih otrok in izpolnjevanjem njihovih materialnih želja negativno vplivajo na finančno pismenost svojih otrok. Tisti študenti, ki si denar sami zaslužijo, imajo verjetno do njega drugačen odnos in so posledično tudi finančno bolj pismeni.

Ali izobrazba na področju financ pozitivno vpliva na finančno pismenost?

Naša raziskava je pokazala, da izobrazba na področju financ ne vpliva na finančno pismenost. Raziskave, ki jih je opravilo združenje različnih institucij, ki spodbuja finančno pismenost med mladimi, so pokazale, da ima tovrstno izobraževanje majhen vpliv na finančno pismenost posameznika ali pa tega vpliva sploh ni (Mandell & Klein, 2009). Mandell (2008) pravi, da informacije, ki jih mladi

pridobijo v okviru finančnih predmetov (npr. ravnanje z osebnimi financami in osebne finance), nimajo takojšnjega vpliva na finančno pismenost. Vpliv izobraževanja se lahko pokaže v prihodnosti, ko imajo posamezniki več finančnih virov, s katerimi lahko razpolagajo. Pozitivni vpliv izobraževanja s področja ravnanja z osebnimi financami se lahko pokaže čez nekaj let in lahko pelje do izboljšanja finančne pismenosti in učinkovitejšega finančnega ravnanja posameznika (Mandell & Klein, 2009). Do podobnih ugotovitev so prišli tudi Bernhaim, Garrett in Maki (2001), ki so ugotovili, da imajo študenti manj dohodka, s katerim lahko razpolagajo.

Ali vrstniki vplivajo na finančno pismenost?

Raziskava je pokazala, da vrstniki vplivajo na naše finančno odločanje in finančno pismenost, in sicer je njihov vpliv na posameznika negativen. Vzrok za negativni vpliv vrstnikov na posameznikovo finančno pismenost in finančno odločanje lahko razložimo s psihološkega vidika. Lubbers (2003) pravi, da smo ljudje naravnani tako, da želimo biti sprejeti pri vrstnikih, saj nam to prinaša občutek pripadnosti. Povedano drugače, prizadevamo si biti čim bolj podobni svojim vrstnikom, da bi se počutili zaželene. Posledično včasih sprejemamo odločitve ne zgolj zaradi sebe, temveč zaradi vpliva ljudi okoli nas, četudi imajo te odločitve lahko negativne posledice (Bursztyn, Ederer, Ferman & Yuchtman, 2014). Lahko je vzrok za dobljene rezultate tudi pritisk vrstnikov na posameznika. Posameznik posledično zapravlja npr. za izdelke, ki jih ne potrebuje oz. ne želi. Naslednji mogoči vzrok je vrstniško druženje, pogojeno s potrošnjo. To pomeni, da je druženje omejeno na npr. večerje v restavracijah, obiske koncertov, nakupovanje itd., kar posameznika prisili v potrošnjo (Sommerfield, 2013). Dodatni vzrok za negativni vpliv vrstnikov je lahko tudi finančna socializacija, v okviru katere posnemamo (neprimerno) finančno vedenje drugih (Ward, 1974). Morebiten vzrok negativnega vpliva vrstnikov na finančno odločanje posameznika je tudi nespametno finančno vedenje vrstnikov, ki ima neposredni (negativni) vpliv na posameznika, npr. čezmerno zadolževanje vrstnika, ki si nato denar sposoja pri prijateljih (Sommerfield, 2013). Ne nazadnje velja kot vzrok za negativni vpliv vrstnikov na naše finančno vedenje omeniti tudi dejstvo, da vrstniki vplivajo na to, kako posameznik ocenjuje določene izdelke (John, 1999). Posledično bo posameznik zaradi pritiska po ugajanju raje posegel po dražjem izdelku, čeprav bi bil enako zadovoljen tudi s cenejšim.

Ali finančna pismenost vpliva na ravnanje s financami?

Z raziskavo smo zavrnilo četrto hipotezo in ugotovili, da finančna pismenost ne vpliva na ravnanje s financami. To je v nasprotju z raziskavo Mlekuževe (2016), v kateri je avtorica ugotovila, da finančna pismenost posameznikov vpliva na ravnanje z osebnimi financami. Mogoč razlog za to je, da študenti ne izkoriščajo polnega potenciala oz. svojega finančnega znanja pri vsakodnevnih finančnih odločitvah, saj se ne zavedajo pomena finančnega znanja, kar je potrdila že raziskava avtorjev Cude et al. (2006). Negativno povezavo bi lahko razložili tudi z dejstvom, da finančno znanje, ki ga imajo anketirani študenti, ni ustrezno oz. jim ni v pomoč, ko sprejemajo finančne odločitve. Z drugimi besedami, finančnega znanja ne morejo aplicirati na vsakdanje situacije, ko sprejemajo finančne odločitve. Ne nazadnje velja kot razlog omeniti tudi dejstvo, da se mladi pri upravljanju financ ne zanašajo na svojo finančno pismenost, ker dvomijo o svojem finančnem znanju.

5.2 Diskusija s priporočili

Večina že obstoječe teorije izvira iz ZDA, kjer morajo študenti pogosto sami vzeti kredit, da si lahko privoščijo študij. Prav tako nimajo številnih drugih ugodnosti, ki jih uživajo slovenski študenti. V Sloveniji je študij brezplačen, študenti imajo bone za prehrano in imajo možnost študentskega dela – tega v večini držav ni. Naša raziskava je pokazala finančno pismenost študentov v Slovenji. K že obstoječi teoriji smo prispevali svoj delež s pridobitvijo novih rezultatov, ki se kar precej razlikujejo od tistih, ki so jih dobili drugi raziskovalci. Slednji so namreč potrdili, da imajo starši največji vpliv na oblikovanje finančnih navad študentov predvsem v obdobju otroštva, saj vplivajo na njihovo oblikovanje na eni strani z neposrednim učenjem (Gutter, Garrison & Copur, 2010; Jorgensen & Savla, 2010), na drugi pa posredno, s svojim zgledom, ki ga otroci posnemajo (Gutter et al., 2010; Norvilitis & MacLean, 2009). Nadaljnjo so tuje raziskave pokazale, da na finančno pismenost vpliva tudi izobrazba. To med drugim potrjuje študija Bernheim et al. (2001), ki je pokazala, da študenti zaradi izobraževanja o pravilnem ravnanju z osebnimi financami sprejemajo boljše odločitve o razporeditvi premoženja. Navsezadnje naj bi bila finančna pismenost tudi pod vplivom vrstnikov, kar je posledica finančne socializacije. Slednje je opredeljeno kot proces razvijanja znanja

in veščin, potrebnih za uspešno finančno odločanje in ustrezno raven finančne pismenosti (Sundarasan, Rahman, Othman & Danaraj, 2016). Glede na navedeno je torej možno zaključiti, da se naši rezultati od tujih razlikujejo na vseh področjih raziskovanja, torej glede vpliva staršev, izobraževanja in vrstnikov na finančno pismenost študentov. Dodatno smo s pomočjo raziskave smo potrdili tudi dejstvo, da finančna pismenost ne vpliva na ravnanje s financami.

Naša raziskava bi bila lahko zanimiva za finančne managerje, študente, starše, šole ter za podjetja, ki se ukvarjajo s pripravo delavnic o finančni pismenosti. Starši bi morda lahko poskušali dati močnejši vzor svojim otrokom glede razpolaganja z osebnimi financami. Otroke bi lahko vključevali v omenjene odločitve ter jih poskušali navaditi, da bi bili sami sposobni učinkovito ravnati z osebnimi financami. Če študent ne dela nikjer in ne prejema finančne pomoči od države, mu denar najverjetneje dajeta starša. Torej bi bilo smiselno, da bi mu dala določeno vsoto denarja, s katero bi mogel pametno razpolagati.

Prav tako bi morda lahko študenti več pozornosti namenili delavnicam s področja razpolaganja osebnih financ, saj se je zgolj 57,2 % anketirancev že udeležilo delavnice na to temo. Morda bi bilo smiselno, če bi že od osnovne ali srednje šole naprej učence poskušali učiti finančne pismenosti, saj 37,5 % anketirancev meni, da bi lahko izobrazbo s področja ravnanja z osebnimi financami začeli dobivati že od osnovne šole naprej. Več kot 40 % proučevanih študentov meni, da bi lahko imeli tovrstno izobraževanje od srednje šole naprej. Šolski sistemi bi torej mogli ponujati več tovrstnih predmetov, ravno tako bi bilo lahko več delavnic na to temo. Lahko bi ustvarili novo spletno stran ali aplikacijo, ki bi bila namenjena finančnemu izobraževanju mladih. Vrstniki bi si med seboj lahko izmenjavali več uporabnih informacij o finančni pismenosti, ki pa bi izhajale iz zgoraj omenjenih virov. Razmisliti je treba, katera finančna znanja študenti potrebujejo. Z drugimi besedami – treba je proučiti, katera finančna znanja lahko učinkovito in uspešno uporabijo v realnih situacijah. Mogoče je, da delavnice oziroma predmeti ne ponujajo praktično uporabnega znanja. Z izborom raziskovalne metode in zbiranjem podatkom smo pridobili pomembne informacije o finančni pismenosti med mladimi. Naše raziskave so namreč pokazale, da je stopnja finančne pismenosti med študenti povprečno nizka. To je znano, da moramo na tem področju kaj narediti. S svojo raziskavo smo postavili temelje za nadaljnjo preučevanje aktualne tematike na slovenskih tleh.

5.3 Omejitve in predlogi za nadaljnja raziskovanja

Vsaka raziskava ima določene omejitve in tudi naša ni izjema. Pri zbiranju empiričnih podatkov smo bili člani ekipe časovno in mrežno omejeni. V čim krajšem času smo želeli pridobiti čim več odzivov na naš anketni vprašalnik, da smo lahko nadaljevali z našim raziskovalnim delom. Vprašalnik smo poslali prek družabnih omrežji in e-pošte, zato so nanj odgovarjali le naši prijatelji in znanci. Vzorec 120 respondentov je relativno majhen, čeprav v statistični teoriji že zadostuje za sprejem zaključkov. Menimo, da bi bilo potrebno izvesti precej obsežnejšo raziskavo, če bi želeli rezultate povsem objektivizirati in sprejeti splošne sklepe za Slovenijo. Za tako raziskavo, bi se morali povezati z vsemi visokošolskimi in univerzitetnimi institucijami in jih povabiti k sodelovanju, da bi tudi oni spodbudili svoje študente, da pristopijo k raziskavi, ali pa nam posredovati podatke njihovih študentov, da bi jih lahko mi kontaktirali. Najprimerneje bi bilo kvotno vzorčenje, da bi zajeli enak delež anketirancev glede na spol, fakulteto, in univerzo. Tako bi lahko dobili bolj transparente rezultate, saj ne moremo sprejeti splošnih zaključkov o finančni pismenosti slovenskih študentov, če je bilo v anketi udeleženih kar 44,2% študentov iz ekonomske fakultete, za katere se pričakuje, da so na tem področju nekoliko bolj izobraženi od ostalih.

Popraviti bi bilo potrebno tudi vprašalnik. Finančna pismenost je zelo širok pojem in zato bi ga bilo potrebno točno opredeliti in na podlagi njegove definicije sestaviti vprašalnik. V našem primeru, smo želeli zastaviti vprašanja, ki se čimbolj navezujejo na že obstoječe študije, da smo lahko naše rezultate primerjali z rezultati različnih raziskav ostalih avtorjev. Prvi del vprašalnika, povzet po študijah avtorjev Cude et al. (2006), Soyeon et al. (2010) in Lewisa in Schmida (2009), je preverjal zgolj navade in obnašanje naših anketirancev v zvezi z njihovim upravljanjem lastnih financ. Drugi del vprašalnika (povzet po prispevku iz revije Finance (Mihajlovič, 2011)), ki je preverjal finančno pismenost, pa je bil prezahteven, saj so bila vprašanja zelo specifična – vprašanja o delnicah, obveznicah in obrestnih merah ter vprašanja, ki so zahtevala znanje gospodarskega prava. Na ta vprašanja bi lahko pravilno odgovorile osebe, ki so bile deležne izobrazbe na tem področju, ali pa nekoliko starejše osebe z večletnimi izkušnjami z delom v gospodarstvu. Vprašalnik

objavljen v reviji so tudi starejši državljani, za katere se pričakuje, da so bolj finančno pismeni od študentov, slabo rešili, saj je bila njihova povprečna ocena zadostno (2). Predvidevamo, da so študentje, ki se ukvarjajo z investicijami in upravljajo s kompleksnejšimi finančnimi instrumenti zelo redki, zato tudi nimajo takšnega znanja. Zaradi sestave vprašalnika smo v našem raziskovalnem delu prišli do nekaterih dvomljivih zaključkov, saj se je izkazalo, da so študentje teoretično slabo podkovani, vendar v praksi sprejemajo v povprečju dobre (niso zadolženi in ne zapravijo vsega prihodka) finančne odločitve.

V obsežnejši raziskavi bi lahko vpletli še druge dejavnike, ki vplivajo na finančno pismenost, npr. povezavo med osebnoznimi značilnostmi in finančno pismenostjo ali povezavo med višino prihodkov in finančno pismenostjo – tu bi nas zanimalo predvsem, ali tisti z nižjimi prihodki več varčujejo in ali se bolj zavedajo pomena upravljanja s financami.

6 Sklep

V članku obravnavamo finančno pismenost med slovenskimi študenti in tri dejavnike, ki vplivajo na finančno odločanje ter posledično finančno vedenje mladega posameznika: družino, izobrazbo in vrstnike. Preverjamo, ali finančna pismenost vpliva na ravnanje s financami. Raziskavo smo opravili s pomočjo vprašalnika, ki smo ga razdelili med dodiplomske in podiplomske študente v Sloveniji. S pomočjo anketnega vprašalnika smo preverili štiri predhodno postavljene hipoteze. Ugotovili smo, da je raziskava prvo hipotezo potrdila. Torej, družina vpliva na finančno pismenost, a je hkrati njen vpliv negativen. Drugo hipotezo smo s pomočjo rezultatov zavrnil. Ne moremo torej trditi, da udeležba na različnih delavnicah/predmetih vpliva na finančno pismenost med študenti. Tretjo hipotezo smo potrdili. Ugotovili smo namreč, da vrstniki vplivajo na finančno pismenost med študenti. Hkrati smo tudi ugotovili, da je omenjeni vpliv negativen. Vrstniki torej slabo vplivajo na finančno pismenost med študentov. Zadnjo, četrto hipotezo, smo zavrnil. Izkazalo se je, da finančna pismenost študentov ne vpliva na njihovo ravnanje s financami.

Viri in literatura

1. Agarwal, S., Skiba, P. M. in Tobacman, J. (2009). Payday Loans and Credit Cards: New Liquidity and Credit Scoring Puzzles? NBER Working Paper No. 14659. *American Economic Review*, 99(2), 412-417.
2. Albeerdy, M.I in Gharlegghi, B. (2015). Determinants of the Financial Literacy among College Students in Malaysia. *International Journal of Business Administration*, 6(3).
3. Alhabeeb, M. J. (1999). Allowances and the economic socialization of children. *Financial Counseling and Planning*, 10(2), 1-9.
4. Allen, M. W., Edwards, R., Hayhoe, C. R. in Leach, L. (2007). Imagined interaction, attitudes towards money and credit, and family coalitions. *Journal of Family and Economic Issues*, 28, 3-22.
5. Angol, S., Cole, S. in Sarkar, S. (2013). Understanding the Advice of Commissions-Motivated Agents: Evidence from the Indian Life Insurance Market. *Review of Economics and Statistics*, 99(1), 1-15.
6. American Institute of CPAs. Najdeno 3. julija 2017 na spletnem naslovu <http://www.aicpa.org/Press/PressReleases/2013/Pages/Millennials-Rely-on-Friends-Financial-Habits-to-Determine-Their-Own.aspx>
7. Bernheim, B. D., Garrett D. M. in Maki D. M. (2001). Education and saving: the long-term effect of high school financial curriculum mandates. *J. Public Econ.*, 80, 435-465.
8. Bindah, E. V. in Othman, N. (2011). The Role of Family Communication and Television Viewing in the Development of Materialistic Values among Young Adults. A Review. *International Journal of Business and Social Science*, 2(29), 238-248.
9. Brown B. B., Bakken J. P., Ameringer S. W. in Mahon S. D. (2008). A comprehensive conceptualization of the peer influence process in adolescence. New York: Guilford Press.
10. Brown, B. B., Mounts, N., Lamborn, S. D. in Steinberg, L. (1993). Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64, 467-482.
11. Bucher-Koenen. T. in Ziegelmeyer, M. (2011). Who lost the most? Financial Literacy, Cognitive Abilities, and the Financial Crisis. Mannheim Research Institute for the Economics of Aging Working Paper No. 234.
12. Burke, M. A. in Manz, M. (2011). Economic Literacy and Inflation Expectations: Evidence from a Laboratory Experiment. Discussion Paper No. 11-8. Boston: Federal Reserve Bank of Boston.
13. Bursztyn, L., Ederer, F., Ferman, B. in Yuchtman, N. (2012). Understanding Peer Effects in Financial Decisions: Evidence from a Field Experiment. *Econometrica*, 82(4), 1273-1301.
14. Bursztyn, L., Ederer, F., Ferman, B. in Yuchtman, N. (2014). Supplement to Understanding Mechanisms Underlying Peer Effects: Evidence From a Field Experiment on Financial Decisions. *Econometrica Supplemental Material*, 82.
15. Chen, H. in Volpe, R. P. (1998). An Analysis of Personal Financial Literacy Among College students. *Financial services review*, 7(2), 107-128.
16. Churchill, G. A. in Moschis, G. P. (1979). Television and interpersonal influences on adolescent consumer learning. *Journal of Consumer Research*, 6(1), 23-35.
17. Clarke, M. C., Heaton, M. B., Israelsen, C. L. in Eggett, D. L. (2005). The acquisition of family financial roles and responsibilities. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33(4), 321-340.
18. Cude, B., Lawrence, F., Lyons, A., Metzger, K., LeJeune, E., Marks, L. in Machtmes, K. (2016). College Students and Financial Literacy: What They Know and What We Need To Learn. *Eastern Family Economics and Resource Management Association*, 102-109.
19. Danes, S. M. (2004). Evaluation of the NEFE High School Financial Planning Program® 2003-2004. Minnesota: University of Minnesota, Family Social Science Department.
20. Danes, Sharon M. (1994). Parental Perceptions of Children's Financial Socialization. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 58, 127-149.
21. De Bassa Scheresberg, C. (2013). Financial Literacy and Financial Behavior among Young Adults: Evidence and Implications. *Scholar Commons USF*, 6(2).
22. Edwards, R., Allen, M. in Hayhoe, C. (2007). Financial attitudes and family communication about students' finances: The role of sex differences. *Communication Reports*, 20(2), 90-100.
23. Garrison, S. in Gutter, M.S. (2010). Gender differences in financial socialization and willingness to take financial risks. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 21(2), 60-72.
24. Gerardi, K., Goette, L. in Meier, S. (2010). Financial Literacy and Subprime Mortgage Delinquency: Evidence from a Survey Matched to Administrative Data. Atlanta: Federal Bank of Atlanta.
25. Grinstein-Weiss, M., Spader, J., Yeo, Y. H., Taylor, A. in Freeze, E. B. (2011). Parental transfer of financial knowledge and later credit outcomes among low- and moderate-income homeowners. *Children and Youth Services Review*, 33, 78-85.

26. Gross, D. B. in Souleles, N. S. (2002). Do Liquidity Constraints and Interest Rates Matter for Consumer Behaviour? Evidence from Credit Card Data. *The Quarterly Journal of Economics*, 117(1), 149-185.
27. Gutter, M. S., Garrison, S. in Copur, Z. (2010). Social learning opportunities and the financial behaviors of college students. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 38, 387-404.
28. Hilgert, M., Hogarth, J. in Beverley, S. (2003). Household Financial Management: The Connection between Knowledge and Behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 7, 309-322.
29. Hung, A. A., Parker, A. M. in Yoong, J. (2009). Defining and measuring financial literacy. Working Paper n.708. Santa Monica: Social Science Research Network.
30. John, D. R. (1999). Consumer socialization of children: A retrospective look at twenty-five years of research. *Journal of Consumer Research*, 26(3), 183-213.
31. Jorgensen, B. L. (2007). Financial Literacy of College Students: Parental and Peer Influences. Najdeno 28. junija 2017 na spletnem naslovu https://theses.lib.vt.edu/theses/available/etd10162007143627/unrestricted/Thesis_BJ2.pdf
32. Jorgensen, B. in Savla, J. (2010). Financial literacy of young adults: The importance of parental socialization. *Family Relations*, 59, 465-478.
33. Klapper, L. F., Lusardi, A. in Panos, G. A. (2012). Financial Literacy and the Financial Crisis. Policy Research Working Paper. Washington: The World Bank.
34. Kočar, S., Trunk, A., Dermol, V. in Širca T. N. (2016). Finančna pismenost: ozaveščenost, znanje, veščina in vedenje. V Trunk, A., Dermol, V. & Širca, T.N. (ur.), *Finančna pismenost med mladimi: vloga bank pri izobraževanju in usposabljanju* (str. 7-11). Celje: Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije.
35. Lachance, M. J. in Choquette-Bernier, N. (2004). College students' consumer competence: A qualitative exploration. *International Journal of Consumer Studies*, 28, 433-442.
36. Lubbers, M. J. (2003). Group composition and network structure in school classes: a multilevel application of the p* model. *Social networks*, 25(4), 309-332.
37. Lusardi, A. in Mitchell, O. (2007). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education Programs, 35-44.
38. Lusardi, A., Mitchell, O.S. in Curto, V. (2009). Financial Literacy Among the Young. *Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 358 - 380.
39. Lusardi, A. in Tufano, P. (2008). Debt Literacy, Financial Experiences and Overindebtedness. Dartmouth: Dartmouth Working Paper, 14(4), 332-368.
40. Mandell, L. (2006). Financial literacy: Improving education results of the 2006 national Jump\$tart survey. Washington, DC: Jumpstart Coalition.
41. Mandell, L. (2007). Financial Literacy of High School Students. V J. J. Xiao (ur.). *Handbook of Consumer Finance Research*, 163-164.
42. Mandell, L. in Klein, L. S. (2009). The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 15-24.
43. Martin, A. in Oliva, J. C. (2001). Teaching children about money: Applications of social learning and cognitive learning developmental theories. *Journal of Family and Consumer Sciences*, 93(2), 26-29.
44. Mlekuž, A. (2016). Vpliv finančne pismenosti na nakupno vedenje porabnikov v času gospodarske krize v Sloveniji (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
45. Moore, D. L. (2003). Survey of financial literacy in Washington State : knowledge, behavior, attitudes, and experiences. Washington State Dept. of Financial Institutions, 29.
46. Norvilitis, J. M. in MacLean, M. G. (2009). The role of parents in college students' financial behaviors and attitudes. *Journal of Economic Psychology*, 31, 55-63.
47. Pinto, M. B., Parente, D. H. in Mansfield, P. M. (2005). Information learned from socialization agents: Its relationship to credit card use. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33(4), 357-367.
48. Shim, S., Barber, B., Card, N., Xiao, J. J. in Joyce, S. (2010). Financial Socialization of First year College Students: The Roles of Parents, Work, and Education. *J Youth Adolescence*, 39(12), 1457-1470.
49. Shim, S., Serido, J., Tang, C. in Card, N. (2015). Socialization processes and pathways to healthy financial development for emerging young adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 38, 29-38.
50. Shim, S., Xiao, J. J., Barber, B. L. in Lyons, A. C. (2009). Pathways to life success: A conceptual model of financial well-being for young adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30(6), 708-723.

51. Smyczek, S. in Justyna, M. (2015). Consumers' financial literacy as tool for preventing future economic crisis. Review of-business a quarterly publication of the business research institute, 21.
52. Sohn, S. H., Joo, S. H., Grable, J. E., Lee, S. in Kim, M. (2012). Adolescents financial literacy: The role of financial socialization agents, financial experiences, and money attitudes in shaping financial literacy among South Korean youth. *Journal of Adolescence*, 35(4), 969-980.
53. Sommerfield, J. (2013). Are Your Friends a Bad Influence on Your Finances? Najdeno 17. julij 2017 na spletnem naslovu <http://moneyning.com/life-style/are-your-friends-a-bad-influence-on-your-finances/>
54. Sundarasan, S.D., Rahman, M. S., Othman, N. S. in Danaraj, J. (2016). Wealth optimization: A conceptual model of financial literacy, financial socialization, parental norms and money attitude. *Advanced Science Letters*, 22(12), 4312-4315.
55. Štamulak, M. (6. januar 2017). Kam investirati v letu 2017? Obrtnik Podjetnik. Najdeno 4. julij 2017 iz Kam investirati v letu 2017?: <http://www.timvalores.si/novice/kam-investirat-v-letu-2017>
56. Van Rooij, M., Lusardi, A. in Alessie, R. (2007). Financial literacy and stock market participation. NBER Working Paper No. 13565. *Journal of Financial Economics*, Elsevier, 101(2), 449-472.
57. Vitt, L.A., Anderson, C., Kent, J., Lyter, D.M., Siegenthaler, J.K. in Ward, J. (2000). Personal finance and the rush to competence: Personal financial literacy in the U.S. Middleberg: The Fannie Mae Foundation.
58. Ward, S. (1974). Consumer socialization. *Journal of Consumer Research*, 1(2), 1-14.
59. Webley, P. in Nyhus, E. K. (2006). Parents' influence on children's future orientation and saving. *Journal of Economic Psychology*, 27, 140-164.
60. Widdowson, D. in Hailwood K. (2007). Financial literacy and its role in promoting a sound financial system Reserve Bank of New Zealand: *Bulletin*, 70(2), 37-48.
61. Williams S. (2010). Parental Influence on the Financial Literacy of Their School-Aged Children: An Exploratory Study. *Consumer Sciences*. San Diego: San Diego State University.
62. XU, L. in Zia, B. (2012). Financial Literacy around the World: An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward. Policy Research Working Paper, n. 6107. Washington, DC: World Bank.

Anamarija Cijan je dodiplomska študentka programa Denar in finance na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Poleg organiziranja dogodkov v okviru društev fakultete, jo veseli tudi raziskovalno delo.

Lea Jenič je študentka dodiplomskega programa na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, smer Trženje. Je aktivna članica številnih društev v okviru fakultete. Zanimata jo predvsem digitalni marketing in organiziranje različnih dogodkov/projektov.

Amadeja Lamovšek je dodiplomska študentka programa Računovodstvo in revizija na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Je aktivna članica številnih društev na fakulteti in zunaj nje. Njen vsakdan zapolnjujejo organizacija dogodkov, raziskovalna dela, promocije, prostovoljstvo in druga priložnostna dela.

Emma Leskovšek je dodiplomska študentka programa Denar in finance na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Zanimajo jo predvsem analize makroekonomskih in finančnih problemov.

Jakob Stemberger je dodiplomski študent programa Denar in finance na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Zanimajo ga politika in dogajanja v svetu.

Financial literacy among Slovenian students: influence of family, education and peers

Anamarija Cijan, Lea Jenič, Amadeja Lamovšek, Ema Leskovšek, Jakob Stemberger

Contemporary financial markets are becoming increasingly complex and difficult to understand, while at the same time people are equally responsible for their assets as in the past. Consequently, financial literacy is acquiring meaning, since it enables us to handle our finances wisely. The main objective of this paper is to find out how key socialization agents - family, pets and education - influence financial literacy and how financial literacy affects financial management. The study involved 120 students from various faculties. We have found that the parents' inclusion of children in financial decisions can adversely affect the financial literacy of children, which means that parents may be a weak influence or are disregarded. At the same time, the research has shown that education in the field of finance does not affect the financial literacy of an individual. Furthermore, the survey confirmed that peers have an impact on financial literacy in the individual's financial behaviour and that this influence is negative. Finally, with the help of the questionnaire, we came to the conclusion that financial literacy does not affect the individual's handling of finances. The article is of great importance in the field of financial management, as it reveals that financial literacy among students is still at a low level and it also encourages the development of students' knowledge in the field of finance. With practical and theoretical education, students would be better equipped to manage their finances and in this way also contribute to improving the financial condition of our society in general.

Key words: financial literacy, family, peers, education, financial management

Will the indicator of formal social units' performance be changed?

Miran Mihelčič

Changes in the development of production factors and social relations in the modern society raise the question of adequacy of the current motivational system so for formal social units' governors as for the owners of participated production factors, in particular employees, and other stakeholders. Looking for the answer how to distribute the value added in units (firms), themes of social responsibility, contributions of the owners of production factors to value added, and the risk these owners assume, are highlighted. Taking into account the above mentioned dilemmas the paper elaborates the necessary change or at least the refinement of the indicator of the units' performance, which is now used in the capitalistic system, and how it will influence the task of management.

Key words: management, value added, social responsibility, risk, factors' contribution, value added distribution